

Oponentský posudek bakalářské práce

Vojtěch ŠVÁB: Sociodemografický a názorový profil postmoderního českého fanouška (Na příkladu SK Slavia Praha). Praha: FHS UK 2009, 71 s. + přílohy.

Předmětem bakalářské práce Vojtěcha Švába je fenomén současného fotbalového fanouškovství, přičemž autor tento fenomén uchopil prostřednictvím českého fotbalového klubu SK Slavia Praha. Cílem práce bylo zjistit, zda lze v souvislosti s fanoušky zmíněného klubu hovořit o subkultuře, neokmenu, či o specifickém životním stylu (s. 5). Svoji pozornost přitom autor v rámci empirického výzkumu zaměřil především na to, kdo jsou slávističtí fotbaloví fanoušci (sociodemografický profil), co se děje v publiku na fotbalových stadiónech a co si o tomto dění, jakož i o fanouškovství samotném, myslí vybraní informáři (názorový profil). Předložená práce má své silnější, ale bohužel i slabší stránky. S ohledem na potenciál autora se zaměřím na ty slabší.

Autor se v úvodní kapitole textu pokouší teoreticky ukotvit své uvažování o subkultuře, neokmenu a životním stylu (s. 5-7). Na to, že má jít o podstatu práce, je však toto ukotvení více než stručné. Základním a zjevně i v dalších pasážích stěžejním podkladem práce jsou teze Garryho Crawforda (2004), který se právě vůči pojetí fotbalového fanouškovství jako subkultury vymezuje a navrhuje koncepci neokmene. Očekávala bych uvedení autorů, kteří naopak s fanouškovstvím jako subkulturou pracují – místo toho autor pro vymezení subkultury používá pouze sociologické slovníky (přičemž v Závěru používá odkazu na „subkulturu v tradičním pojetí“ (s. 66) – co to je?). Specifický životní styl pak může být součástí subkultury i neokmene – nepovažuji tedy za adekvátní vymezovat jej jako třetí možný definiční rámec. K problematice se autor vrací až v samotném závěru své práce (s. 65-69), kde (překvapivě) souhlasí s Crawfordovou koncepcí. Musím ovšem uznat, že oproti úvodní části zde vcelku obratně argumentuje výsledky svého výzkumu a zvažuje i možnost existence subkultur mezi jednotlivými typy fanoušků (ultras, hooligans). V těchto úvahách se však může jen málo opřít o vlastní výzkum (rozhovor s jedním členem ultras, webové stránky).

Další dvě kapitoly úvodního oddílu jsou věnovány postupům vlastního výzkumu (s. 7-11). Logika výkladu ovšem není promyšlena. Pod názvem Vzorek (1.2) autor nejprve shrnuje historii SK Slavia (již je však dále věnovaná samostatná kapitola), aniž by uvedl, proč vybral právě tento klub (to je v jedné větě až na s. 9). Poté, aniž by čtenáře seznámil se zvolenou výzkumnou strategií, popisuje kritéria účelového vzorku a stručně jeho složení. Dále, aniž by byla řeč o pozorování, zmiňuje, že výzkum proběhl na třech stadionech (výčet pozorovaných utkání je uveden až v poznámce v následující kapitole – ovšem bez argumentace výběru) a v závěru ještě deklaruje „výběr“ článků a diskuzí na slávistických webových serverech (vyjmenované ovšem neodpovídají výčtu použitých pramenů na s. 70n). V kapitole nazvané Metody (1.3) označuje svůj zjevně kvalitativní výzkum za „mikrosundu“ – termín, požívaný dnes spíše v historiografii než ve společenských vědách. Ve vlastním popisu použitých postupů sběru dat pak čtenář tápe, zda zúčastněné pozorování bylo základní, či pouze doplňkové („zmapování situace“, „verifikace deklarovaných názorů“ - jak lze prostřednictvím pozorování verifikovat názory?), zvažuje, jak by asi vypadal polostrukturovaný skrytý/uzavřený rozhovor („polostrukturovaný otevřený rozhovor“ - s. 9, 10), zda i po kontaktování informátorů mohlo pozorování zůstat skryté atp. Opět zřejmě k historiografii se pak autor obrací při popisu vyhodnocování dat. Kvalitativní data, jež autor vytvořil či našel, se obvykle analyzují prostřednictvím kódování a kategorizace. Teprve poté je možné přistoupit ke komparaci, kterou autor označuje za jediný analytický prostředek.¹

Druhý oddíl bakalářské práce Vojtěcha Švába „Moderní sport a jeho problémy v moderní a postmoderní době“ (s. 12-22) měl zřejmě sloužit k zasazení sledované problematiky do širšího kontextu. Místo očekávaného popisu vývoje fanouškovství v evropském, potažmo českém (československém) prostředí se však autor věnuje sportu v Evropě 19. století (kap. 2.1), dále

¹ Shodou okolností jsem oponovala autorovu metodologickou práci ke SVIP se stejným výzkumným problémem. Žádný z uvedených nedostatků s ní nevyskytoval.

„Dějínám sportu a kopané u nás“ (kap. 2.2), v níž jsou (vyjma posledního odstavce) zmínky o fanouškovství spíše sporadické, a, jak již bylo zmíněno, Dějínám SK Slavia Praha (kap. 2.3 – tato kapitola je, samozřejmě, relevantní, ovšem o fanoušcích jsou v ní pouze dvě zmínky). Zmínky o konsolidaci Hooligans „po anglickém vzoru“ a Ultras po vzoru italském (s. 19) tak není o co opřít, natož aby autor tyto vcelku výrazné a (alespoň ve druhém případě) významné skupiny fanoušků definoval (činí tak ovšem v průběhu empirické části).

Za zcela nejslabší pasáž textu považuji oddíl „3) Sociodemografický profil současného fanouška SK Slavia Praha“ (s. 23-28). Autor nejprve prezentuje závěry předchozích výzkumů na dané téma. Činí tak ale bez ohledu na to kdy, jak a na kom byly provedeny (byť to o odstavce dříve uvádí) a tedy bez ohledu na to, že ve věci mohl nastat nějaký posun (o výsledcích Slepíčkova výzkumu (1986-88) tak např. mluví v přítomném čase). Tyto závěry se pak pokouší potvrdit / vyvrátit jednak na základě deseti pozorování (soubor vybraných zápasů je poměrně různorodý) a především na základě rozhovorů s jedenácti fanoušky (vzorek záměrně velmi heterogenní). Pokoušet se data z takto omezeného vzorku zobecňovat, ba jimi dokládat ne/platnost rozsáhlých kvantitativních šetření, považuji za základní nepochopení principů validity a reliability společenskovedních metod. Některé interpretace jsou navíc nesrozumitelné (např. levnější vstupenky na mezinárodní utkání – až o dva odstavce níže a jen při pozorném čtení lze pochopit, že je řeč o kotli vs. ostatních tribunách – s. 25), zavádějící (rodinné zázemí, vzdělání² a především bydliště³) až irelevantní („slábnutí fanouškovství s věkem“ je dokumentováno intenzitou projevu fanoušků na stadionu – s. 25). V úvahách ohledně sociálního zařazení fanoušků pomocí ceny vstupenek postrádám údaje o permanentkách (dtto s. 34). Závěry z pozorování mohly být alespoň podpořeny tvrdými daty (kapacita stadiónů včetně jednotlivých sektorů a jejich návštěvnost).

Stěžejní část bakalářské práce (4. oddíl, s. 29-64) našťastí do značné míry vyvažuje slabší části bakalářské práce Vojtěcha Švába. I zde sice autor, zejména v prvních kapitolách, argumentuje četností výskytu sledovaných jevů ve svém jedenáctihlavém vzorku, ale vedle toho již dokáže interpretovat, proč a jak se sledované jevy v daném prostředí nacházejí. I zde však lze shledat nedůslednosti. Ještě v intencích předchozího oddílu jsou pasáže o vlivu rodiny na vzbuzení zájmu o fotbal – vyjma jediného případu není popsáno, jak se rodina na této aktivitě podílela, včetně nepochopitelného tvrzení, že se objevuje „návaznost fandění s vrstevníky na fandění v rodině“ (s. 31) a souvislosti citace informátora („klepali si na čelo“) a její interpretace na s. 32.⁴ Pokud jde o vliv fanouškovství na ostatní sociální vztahy fanouška, těžko je lze interpretovat bez znalosti postojů rodiny a přátel – ne-fanoušků (což ale nebylo a nemělo být předmětem práce) a bez rozkrytí sociálních (přátelských) vazeb mezi fanoušky samotnými (to součástí výzkumu být mohlo a mělo). Důsledněji rozpracována mohla být data související s vizuální podobou fanouškovství (např. rozdíl mezi „aktuálním“ a „historickým“ dresem – s. 40, „nejčastěji se objevují vlajky s různými nápisy, např. s názvem města“ – ibid., jak vypadá civilní oděv se slávistickým motivem – s. 42n) – v tomto ohledu je třeba upozornit na malou provázanost obrazových příloh se samotným textem. Výkladu by také neškodil větší ohled na problematiku nedotčeného čtenáře – např. alespoň v poznámce vysvětlených zmiňovaných událostí (např. s. 46: incident po utkání Jablonec – Sparta a datace událostí tomuto incidentu následujících (utkání Arsenal Londýn – Slávie /tamtéž/), resp. uvedení zdrojů pro interpretaci mediálního hodnocení fanouškovských projevů /tamtéž/; podobně např. zmínka o debatě zákazu pyrotechniky – s. 49 aj.). Nejsou také důsledně prezentována dostupná data. Je-li např. ve finančních aspektech opakovaně argumentováno občerstvením, bylo by na místě uvést i jeho ceny (mimochodem, co je to „zbožní forma“? – s. 34). Je-li intenzita fanouškovství

2 Absence titulu JUDr. mimochodem nevyklučuje ukončené vysokoškolské vzdělání.

3 Zdá se mi, ovšem nemohu to nijak potvrdit, že autorův závěr o významnosti lokality, z níž fanoušek pochází, vztahený na Vršovice a okolí, neodpovídá současné realitě (ostatně nesdílí ji zjevně ani Crawford – viz. Šváb s. 30n). Považovala bych tento aspekt za významný u fanoušků z menších měst, kde je třeba jen jeden velký fotbalový tým. V případě Prahy, kde je fotbalových klubů několik, navíc s tradicí rivality Sparty a Slávie přenášené do celostátního kontextu, se mi zdají být autorova data spíše nahodilá (ostatně výsledek 6:5 ve prospěch Vršovic a okolí přesvědčivý není).

4 Podobně je v nesouladu citace informátora a její interpretace na s. 41 (odkaz na mýtus Slávie jako nekomunistické vs. výklad oděvní symboliky) či srozumitelnost sdružených citací na s. 59 (účast policie na zápasech).

argumnetována četností návštěv utkání, byl by na místě údaj o celkovém počtu utkání v sezóně včetně míst konání zápasů. Občasně také pokulhává logika výkladu. Např. pasáž o emocionálním prožitku výsledku utkání by snad patřila do kap. 4.5, zmínka o chování spartánských fanoušků ohledně úmrtí fanouška Baníku Ostrava (s. 50, opět nedatováno) měla být s ohledem na téma výzkumu spíše v poznámce. Výjimečně text pokulhává i srozumitelností formulací – např. „u tří informátorů /.../ se objevila i určitá reflexe postoje k vlastní skupině“ (s. 46) – termín „reflexe“ není hodnotící a uvedená věta tudíž v celkovém kontextu nedává smysl, podobně, jako „míra této změny“ (v souvislosti s hodnocením fanoušků jiných klubů) na straně následující.

S ohledem na téma výzkumu a dosavadní stav bádání v této oblasti by dle mého názoru stálo za to rozpracovat družbu s klubem Górnik Walbrzych (s. 53), motiv přivlastňování si aktivit fanoušků na stadionu (cit. na s. 55), formální a reálné množství skupin ultras a jejich hierarchie (s. 54 resp. 55), koncept návaznosti fanouškovství dlouhodobé rodinné tradice (informátor K, interpretovaný jako „zvláštní“ – např. s. 60. A konečně v souvislosti s tématem výzkumu a jeho rozpracováním je třeba upozornit na název samotné práce, který neodpovídá ani deklarovanému cíli (subkultura vs. neokmen), ale nevystihuje ani uceleně obsah textu (sociodemografický a názorový profil fanoušků je co do kvantity a především kvality zastíňován popisem samotné scény – publika fotbalových utkání). Navíc bych na místě autora byla opatrná s používáním termínu postmoderní, není-li v textu nijak teoreticky ukotven.

Závěr bakalářské práce Vojtěcha Švába pak víceméně odpovídá výše zmíněnému. Vedle neadekvátního zobecnění sociodemografického profilu současného fanouška SK Slavia Praha se zde objevují prameny nepodložené interpretace (např. přínos fandění pro potomky – s. 65, změny v projevech fanouškovství v 21. století – s. 67, interpretace výjezdů na venkovní utkání – s. 68). Vcelku je ale závěr koherentní a smysluplný.

Z formálního hlediska lze, tak jako u většiny současných bakalářských prací, doporučit ještě jednu jazykovou korekturu. Zejména ve třetím oddíle (ale i jinde) by byly na místě důkladnější odkazy na literaturu; odkazy na internetové zdroje neodpovídají citačním úzům; poznámka pod čarou je vždy celá věta (končí tečkou). Případné ostatní výtky (stylistika; logika a přístupnost výkladu) jsou zmíněny výše.

Ve výčtu nedostaků práce mohla zaniknout její pozitiva. Předně jde o uchopení tématu fanouškovství (tedy publika na fotbalových stadiónech) prostřednictvím komplexního sociálně antropologického terénního výzkumu, tedy v holistické perspektivě. V souladu s tím jsou také velmi inspirativní pasáže bakalářské práce, které jsou formulovány v souladu s etnografií jako literárním žánrem (popisy) a v rámci empirické části také snaha o interpretaci výzkumu v kontextu současné fanouškovské scény v ČR. Oceňuji také odstup od lákavého tématu Hooligans a soustředění se cíleně na dění na fotbalovém stadiónu. Nelze ovšem pominout také rozsáhlost a náročnost vlastního výzkumu a jeho zasazení (byť jen zčásti – viz výše) do současného společenskovedního diskurzu. Přesto s ohledem na výše zmíněné nedostatky (a to zejm. v důsledku záměny kvalitativní a kvantitativní analýzy) nemohu bakalářskou práci Vojtěcha Švába hodnotit než jako průměrnou velmi dobrou.